

DOI: 10.22559/folklor.366

folklor/edebiyat, cilt:25, sayı:97, 2019/1

Kaş-Kekova Özel Çevre Koruma Bölgesindeki Geleneksel Kültürün Kültür-Çevre İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi¹

Evaluation of Traditional Culture in Kaş-Kekova Specially Protected Area in terms of Culture-Environment Relations

Solmaz Karabaşa*

Öz

Bu çalışmada Kaş-Kekova Özel Çevre Koruma Bölgesi'ndeki geleneksel kültürün, insan faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkan çevre sorunlarına etkisi ve bu sorunların çözümüne katkısı tartışmaya açılmaktadır. Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB) bir koruma statüsüdür ve Kaş-Kekova ÖÇKB de sahip olduğu biyolojik çeşitlilik, kültürel miras, su altı hazineleri gibi özellikleri nedeniyle bu statüye sahip olmuştur ancak Kaş-Kekova ÖÇKB çoğunlukla insandan kaynaklı faaliyetler nedeniyle bugün tehdit altındadır. Sorunu doğru tespit etmek ve çözüm önerilerinde bulunabilmek amacıyla bölgede 2015 yılında kültür-çevre ilişkilerine odaklanan bir alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Alan çalışmasında gözlem, derinlemesine görüşme ve görüntüyle belgeleme teknikleri kullanılmıştır. Çalışmada insanın bulunduğu doğal çevreyle karşılıklı ilişkilerini inceleyen ekolojik antropoloji yaklaşımı benimsenmiş olsa da günümüzde dünyanın her yerinde küresel dünya ekonomi sistemi hüküm sürdüğünden değerlendirmeler daha geniş bir ölçekten ve politik bir tutumla

* Dr., Halkbilimci, Kültür ve Turizm Bakanlığı/Kültür ve Turizm Uzmanı, solmazkarabasa@gmail.com

yapılmıştır. Böylece artık yeni ekolojik antropoloji diye adlandırılabilen yaklaşımın gerçekleştirilen çalışmanın sonuçları göstermiştir ki sorunlar geleneksel kültürden kaynaklanmadığı gibi bu kültürün devam ettirilmesi halinde Kaş-Kekova ÖÇKB üzerindeki baskı da azalacaktır.

Anahtar sözcükler: *Kaş-Kekova ÖÇKB, ekolojik antropoloji, kültür, çevre, uyarlanma*

Abstract

In this study, the traditional culture in Kaş-Kekova Specially Protected Area will be opened to discuss for the impact on the environmental problems caused by human activities and the contribution to the solution of these problems. The Specially Protected Area (SEPA) is a conservation status and Kaş-Kekova has acquired this status due to its characteristics such as rich biodiversity and, cultural heritage, underwater treasures. However, Kaş-Kekova SEPA is threatened mostly due to human activities. In 2015, a fieldwork focusing on culture-environment relations was conducted in the region in order to identify the problem correctly and to find solutions. In the fieldwork observation, in-depth interviewing and visualization techniques were used. Although an ecological anthropology approach which explores the interrelation of human with natural environment has been adopted in the study, due to the global world economy system prevails all over the world nowadays, evaluations have been made with a broader scale and a political attitude. Thus, the results of this study which is done with an approachment can be called as new ecological anthropology showed that the problems are not caused by traditional culture. Moreover, if this culture is continued, the pressure on Kaş-Kekova SEPA will also decrease.

Keywords: *Kaş-Kekova SEPA, ecological anthropology, culture, environment, adaptation*

Giriş

Bu çalışma; Kaş ve Kekova bölgesindeki geleneksel kültürün, insan faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkan çevre sorunlarına etkisini ve bu sorunların çözümüne olası katkısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Antalya ili sınırları içinde kalan Kaş-Kekova Özel Çevre Koruma Bölgesi² (ÖÇKB); biyolojik çeşitlilik, kültürel miras ve su altı hazineleri açısından zengin bir bölgedir. Ekonomisi çoğunlukla turizm ve balıkçılığa dayalı olan Kaş-Kekova ÖÇKB’nde denizel biyolojik çeşitlilik; Akdeniz Havzasındaki aşırı ve yasadışı balıkçılık, doğal yaşam alanlarının kaybı, kirlilik, yabancı türler, iklim değişikliği gibi tehditlerle karşı karşıyadır (www.wwf.org.tr). Karasal alanda ve korunan alanın kıyısında ise yapılaşma ve seracılık artan tehditler olarak belirmektedir. Bu sorunların ve de olası çözüm önerilerinin tespitinde ÖÇKB’nin geleneksel kültür ile ilişkisine yakından bakmak önem arz etmektedir.

Biyolojik evrim sürecinde gelişen beyni insana; doğada var olmasını sağlayan soğuktan korunma, avını yakalama veya diğer hayvanlara yem olmaktan kaçınma gibi unsurları olmaksızın hayatını sürdürmesini mümkün kılan bir araç-gereç donanımını, semboller sistemini ve işbölümünü geliştirmesine zemin oluşturmuştur. “Bu imkanlar bütünü ‘kültür’ü oluştur[maktadır]” (Aydın ve Özbudun, 2003: 521). Kültür, oluşum sürecinde doğadan etkilenirken bir yandan da doğayı etkileyip biçimlendirmektedir. Bu etkileşim esnasında kültür uyumlu (*adaptive*) olduğu kadar uyumsuz (*maladaptive*) da olabilmektedir.

Kültürel evrimin son aşamasında insanlık ekolojik kriz ile karşı karşıya kalmış ve yaşamın sürdürülebilirliği risk altına girmiştir. Küresel ısınma ile birlikte dünyayı ekolojik krize götüren diğer çevre sorunlarının altında yatan esas etmen günümüzün küresel hale gelen ekonomik sistemi ve bunun ortaya çıkardığı tüketici hayat tarzıdır. Ekolojik krizi aşmak için gerekli çözüm arayışları çok çeşitli disiplinlerden gelmektedir. Bunlardan biri de odağında insan bulunan antropolojidir. Küreyi yaşanmaz hale getiren çevre sorunlarının antropolojinin ilgi alanı olan kırsala ve yerli topluluklara kadar uzanması, disiplinler arasındaki bilgi alışverişinin artması ile disiplin içinde ve ötesinde gelişen bir dizi kuramsal eğilim antropoloji içinde ekolojik antropolojinin gelişimini teşvik etmiştir (Ersoy, 2000: 231).

Ekolojik antropoloji insan ile doğal çevresi arasındaki karşılıklı ilişkileri incelemektedir. Julian Steward’ın (1902-1972) kültürel ekoloji çalışmalarının üstüne şekillenen ekolojik antropolojinin ismi 1960’larda verilmiştir. Bu dönemde ekolojik vurgusu ön plana çıkan, ekosistemi stabil/denge halinde ve kültürleri de işlevsel uyarlanmalar olarak gören çalışmalar ortaya konmuştur. Bugünün küresel dünya ekonomik sistemi içinde dünyanın hiçbir yerinde izole bir kültür ya da topluluk kalmadığından o dönemin yaklaşımı terk edilmiş ve bundan sonra küresel ekonomik ve siyasi bağları göz önünde bulunduran, değişim ve çatışkının da antropoloji çalışmalarına dahil edildiği yeni bir döneme geçilmiştir. Conrad Phillip Kottak (1999: 25) yeni dönemdeki çalışmaların, tarafsız katı bilimcilikten vazgeçilerek taraf tutmayı ve politik bir tavır almayı gerektirdiğini belirtmiştir. Bugün yeni ekolojik antropoloji ya da çevresel antropoloji olarak adlandırılan bu alanda; politik ekoloji, politik ekonomi, tarihsellik, Üçüncü Dünya kalkınma programlarının eleştirisi ve çevresel bozulmanın analizi gibi çalışmalar da yapılmaktadır.

Yerel kültürler ve buldukları ekosistemler, bu ekonomik sistemin ayakta kalmak amacıyla daha çok tüketmek için daha çok üretmek yönündeki baskısı nedeniyle zarar görmektedir. Yaşanan sorunların doğru tespit edilebilmesi amacıyla analiz seviyesinin küresel ölçeğe genişletilmesine ve çözüm için de yerel kültürlerin sürdürülebilir yaklaşımlarının keşfedilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Emilio Moran (1990: 27) yoğun ekonomik faaliyetlerin zararları nedeniyle ekosistemlerin yerli halklar tarafından yönetilmeye bırakılması ve bu aşamada antropoloğun yerli bilgi sistemlerini analiz etmesi

gerektiğini söylemektedir. Böylece yerel sürdürülebilir ekonomi arayışı antropolojiye uygulama boyutunda da önem kazandırmıştır.

Yerel bilgi sistemleriyle ilgili çalışmalar, literatürde geleneksel çevre bilgisi (*traditional ecological knowledge*) adı altında ele alınmakta ve bu da “belirli bir yerde kaynak kullanımını tarihsel olarak sürdüren topluluğun niteliği olarak” tanımlanmaktadır (Berkes, 1999: 8). Demek ki sorunların çözümünde etnografik yöntemden yararlanılarak yerel halkın bilgisine başvurulabilir.

Türkiye’nin kırsalında karşımıza çıkan uyarlanma biçimi olarak köylülük yerel halk bilgisi açısından oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Köylülük kısaca doğayla iç içe yaşayan insanın hayatını sürdürmek üzere yapıp ettiklerinin toplamı şeklinde tanımlanabilir (bk. Karabaşa, 2018: 343-346). Bununla birlikte köylülüğün çevreyle ilişkisi analiz edilirken ulusal tarım politikaları, küresel ekonomiyle ilişkileri de göz önünde bulundurulmak zorundadır. Bir başka deyişle köylülük analize tabi tutulmalı ancak bu eleştirel bir tutumla yapılmalıdır çünkü günümüzün insanı ihtiyaçlarını kendi ekosferinden değil, biyosferden karşılar hale geldiğinden analiz sevilerinde de değişiklik gereklidir. Bunun metodolojik açıdan zorlukları olsa da küresel ısınma gibi problemler karşısında bu bir zorunluluktur.

Paul E. Little (1999: 254) antropoloji içindeki ekolojik yaklaşımı, kullandıkları yöntem açısından ikiye ayırmakta ve ekolojik yöntemi kullanan alana ekolojik antropoloji (*ecological anthropology*), insan etkinliği olarak çevreciliği konu edinen ve etnografik yöntemi kullanan alana da çevreciliğin antropolojisi (*anthropology of environmentalism*) adını vermektedir. Bununla birlikte bilimsel paradigmalarda yaşanan değişim, insan/kültür-çevre arasındaki ayrımı ortadan kaldırmıştır. Artık yapılan bütün çalışmalarda kültürbilimciler çevreyi, ekologlar da kültürü dikkate almaya başlamışlardır. Böylece ekolojik ve etnografik yöntemin birlikte kullanılması da gündeme gelmektedir.

Kottak’ın (1999: 25) adlandırmasıyla günümüzün yeni ekolojik antropolojisi, incelediği topluluğu politik tutum ve eleştirel bakış açısı ile sadece anlamaya çalışmakla yetinmeyip yaşanan çevre sorunlarına “kültürel olarak bilinen (*culturally informed*)” çözümler de üretmeyi hedeflemektedir. Böylece hedeflenen çözümün garanti altına alınması mümkün hale gelmektedir çünkü kabulü zor ve zaman alacak yeni öneriler getirmektense kültür tarafından zaten uygulanagelenlerin devamının sağlanması çok daha etkili olacaktır. Bu nedenle Kaş-Kekova Özel Çevre Koruma Bölgesi’nde yaşanan çevre sorunlarına çözüm üretebilmek için yeni ekolojik antropoloji yaklaşımı benimsenmiştir.

Çalışma, WWF Türkiye tarafından Kaş-Kekova ÖÇKB’nde başlatılan Kaş-Kekova Sürdürülebilir Turizm Projesi kapsamında “Yerel Kültürel ve Çevresel Değerlerin Kaş-Kekova ÖÇKB ile Etkileşiminin ve Sürdürülebilir Turizme Etkisinin Belirlenmesi” amacıyla gerçekleştirilmiştir. Makaleye konu veriler bu çalışmadan elde edilmiştir.

Kaş-Kekova ÖÇKB etnografisi

Sosyal ve kültürel antropolojinin başlıca etkinliği olan ve sözcük anlamı halklar hakkında yazmak olan etnografya “çağdaş kültürler hakkında alan araştırması ya da birinci elden inceleme aracılığı ile bilgi toplamak” anlamına gelmektedir (Bates, 2009: 10). Günümüzde başka yaşam biçimlerinin nesnel sunumları olarak etnografik betimlemenin terk edildiği görülmekte ve etnografa, etnografik malzemeleri yorumlama yükümlülüğü verilmektedir. Böylece çevre ile ilgili konularda etnografik yaklaşımın yeni açılımlar getirebileceği söylenmektedir (Brosius, 1999: 281 ve 287).

Kaş-Kekova ÖÇKB'nin etnografisini yapmak üzere öncelikle 17-18 Nisan 2015 tarihleri arasında bir ön çalışma yapılmış, ardından 19-25 Mayıs 2015 ve 6-10 Ağustos 2015 tarihleri arasında alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması esnasında özellikle seçilen yerleşim birimlerinde, konularına göre balıkçı, tekneci, seracı vb. gibi kimi zaman özellikle, kimi zaman tesadüfen seçilen kaynak kişilerle yüz yüze ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, aynı zamanda görsel belgeleme de yapılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen veriler yazıya geçirilirken yerel adlandırmalar ile yeri geldiğinde başvuru doğrudan halk ağzından anlatımlar *italik* ya da tırnak içinde belirtilmiştir.

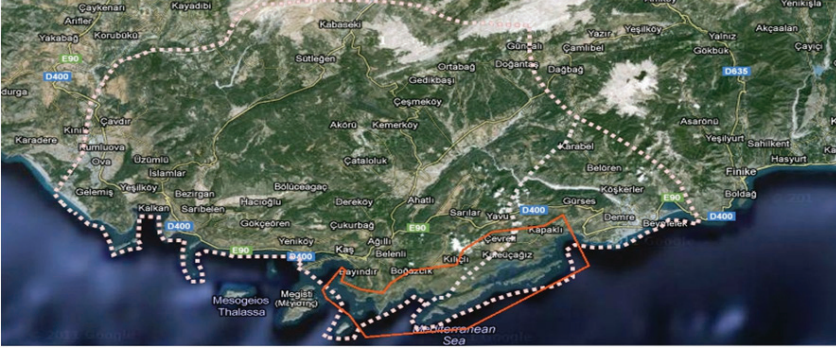
Çalışma alanının sınırları; Kaş-Kekova ÖÇKB içinde kalan Üçağız, Çevreli, Kapaklı köyleri başta olmak üzere bu bölgenin yakın çevresindeki Kaş ilçe merkezi, Bayındır, Boğazcık, Kasaba köyleri ve Gömbe yaylasını kapsayacak şekilde çizilmiştir. Bunun nedeni geleneksel yaşam biçiminin on iki aya yayılan döngüsünün sahil ve yaylayı da kapsayacak biçimde belirlenen bu alan içinde gerçekleşiyor olmasıdır. Çalışmada Kaş-Kekova ÖÇKB'de doğayla yakın ilişki içinde oluşan bir yaşam biçimi olarak geleneksel kültürün çevre ve turizm ile karşılıklı etkileşimleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırma sonunda elde edilen veriler kültür-çevre ilişkisinin net bir şekilde görünür olduğu geçim faaliyetleri, meyvesi toplanan ağaçlar, beslenme-mutfak, halk hekimliği, suyun temini (kuyu ve göl) ile el sanatları başlıklar altında sunulmuştur.

Çalışma alanı: Kaş-Kekova ÖÇKB

Antalya ili sınırları içinde yer alan ve yaklaşık 260 km²'lik bir alanı kaplayan Kaş-Kekova ÖÇKB 1990 yılında ilan edilmiş, daha sonra sınırlarında değişikliğe gidilerek 2003 yılında bugünkü halini almıştır (Bk. Görsel 1). Bölgede 26'sı endemik, 272 bitki türü ile birlikte 20 memeli, 96 kuş, 16 sürüngen ve 4 tane iki yaşamlı hayvan türü bulunmaktadır (AKS Planlama Mühendislik, 2010: viii). Kaş-Kekova ÖÇKB'nde deniz canlıları açısından önemli yaşam alanları oluşturan ve denizlerin akciğerleri olarak bilinen deniz çayırları da yoğun olarak bulunmaktadır.

Kaş-Kekova ÖÇKB Türkiye'nin güneyinde, Toros dağ kuşağının batı bölümünde yer almaktadır. Bölgede yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen Akdeniz

iklimi hüküm sürmektedir. Bölgenin bitki örtüsünü de büyük oranda Akdeniz’e özgü makilikler oluşturmakta ve makilikler ÖÇKB karasal alanının % 82,4’ünü oluşturan ormanlık alan içinde yer almaktadır.

Görsel 1. Kaş-Kekova ÖÇKB haritası (Başak, 2012: 6)

Bölgede yaşayan halk kendilerini “atalarımız eskiden Yörükmüş” diye anlatmaktadır. Bu ifadeden Yörüklüğün aslında iktisadi bir faaliyete karşılık geldiği anlamı çıkmaktadır ki yazılı kaynaklardaki tanımlarında da buna yer verilmektedir. “Yörükler Anadolu’da yaşayan göçebe-çoban ya da yarı göçebe Türkmen toplulukları”dır (Aydın, 2003: 918). Bu yaşam biçiminde göç, insanın doğal çevresine uyarlınmasının bir sonucudur. “Kışla, yayla, güzle arasında, aşiret halkının hayvanlarına mer’a temin etmek ve *kendilerini de iklim şartlarına uydurmak için* (vurgu bana ait), bütün hayvanlarıyla birlikte mevsimden mevsime muntazam şekilde yaptıkları harekete” (Eröz, 1991: 86) göç denilmektedir.

Geçim faaliyetleri

Kaş-Kekova ÖÇKB’nin “yerel geçim kaynağı” tarımdır (Başak, 2012: 12). ÖÇKB’nin ekilebilir tarım arazilerininin toplam büyüklüğü 317,6 hektar olup tüm karasal alanın sadece %3,2’sini oluşturmaktadır. Tarımsal faaliyet içinde seracılık son yıllarda büyük bir gelişme göstermekte, ileriki yıllarda daha da artacağı öngörülmektedir (AKS Planlama Mühendislik, 2010: 141). Çalışma alanı içinde; Çevreli, Kapaklı, Kasaba gibi içeri köylerinde seracılık öne çıkmaktadır. Bölgedeki seralarda yılda bir ürün alınmaktadır. O da kış dönemi boyunca yaklaşık on ay sürmektedir.

Bölgede balıkçılık önceleri sadece Üçağız ve Kaş yerleşmelerinde yapılır ve orada da tüketilmiş, bu nedenle hiçbir dönemde önemli bir gelir kaynağı olmamıştır. Halkın deyişle “denizde aldığı oksijen balıkçının tek büyük kazancı”dır. Kaş’da ağ balıkçılığı yapılmakta ve balığa genellikle karı-koca birlikte gidilmektedir. Bölgede bilinen balıkların başında iskaroz, sokar, grida, lagos, orfoz vb. gelmektedir. Kaşlılar arasında popüler olan sokar balığı, ölüyken bile sokar insanın canını yakarmış. Bugün balıkçılığı tehdit

eden şey balon balığı istilasası ile kaçak avcılıktır. Balıkçılar ayrıca dalgıç faaliyetlerini ve teknelerin her yere çapa atmalarını zararlı bulmaktadır. Günümüzde balıkçılar ve halk balığın eskisi gibi çok olmadığını belirtmektedir.

Günümüzde Kaş ve Kekova yerleşimlerinin başlıca geçim kaynağı ağırlıklı olarak turizmdir. Bu kapsamda otel-pansiyon, restoran, bar işletmeciliği, tekneçilik gibi işler yapılmaktadır. Kaş-Kekova ÖÇKB turizmle Türkiye'nin bir turizm merkezi haline geldiği 1980'li yıllardan itibaren tanışmaya başlamıştır. Bu yıllar Türkiye için aynı zamanda küresel dünya ekonomik sistemine entegrasyonun hızlandığı ve tarımda pazar için üretime geçişin yaşandığı yıllardır. Bu durum kırsalda birçok ailenin geçimi için tarım dışı istihdamı ve geliri önemli hale getirmiştir (Keyder ve Yenil, 2013: 19). Böylece Kaş-Kekova ÖÇKB'ndeki turizm de tarımda yaşanan gelişmelerden etkilenenler için zamanlama açısından uygun düşen bir alternatif oluşturmuştur. Kırdaki bu sorunlar yaşanırken, Kaş-Kekova'nın mevcut doğal, kültürel değerleri keşfedilince turizm, bölge insanı için önemli bir fırsata dönüşmüştür. Turizmle birlikte yakın köylerden Kaş'a göç başlamıştır. Önceleri gençler tarım yerine turizmi tercih etmiş ancak özellikle alan çalışmasının yapıldığı 2015 yılında turizmin de eskisi kadar tatmin edici bulunmadığı söylenmiştir.

Kaş'a gelen ilk turistler evlerde ağırlandı. Kaşlılar turizmle böyle tanışmış, 1985-90'lara kadar da çok iyi para kazandıklarını ifade etmişlerdir. Üçüncü kuşak ise turizme restoran işi ile başlamıştır. Kaş-Kekova'daki otel, pansiyon, kafe, restoran, bar işletmeciliği, gezi tekneçiliği, yolcu taşımacılığı gibi belli başlı turizm faaliyetleri büyük oranda yerli halk tarafından yapılmaktadır. Bölgede kadınlar teknelerde, otel pansiyon işletmelerinde eşlerine yardım etmekte; ayrıca boncuk, adaçayı gibi yerel ürünler satmaktadırlar. Kaşlılar Kaş-Kekova ÖÇKB'ne yerleşen yabancıların evlerinde "ev bakımı" (*home management*) da yapmaktadır.

Kaş-Kekova ÖÇKB'nin turizm faaliyeti Türkiye'nin deniz-kum-güneşe odaklı kitle turizminden farklıdır. Buraya gelen turist doğa, doğallık, sükunet, sadelik³, tarih, kültür meraklısıdır. Kaş bu özellikleri nedeniyle fark yaratmakta ve kitle turizminden kaçan turisti kendine çekmektedir. Sıralanan bu nitelikler Kaş-Kekova ÖÇKB'nin geleneksel kültürü ile doğrudan ilişkilidir.

Kaş-Kekova ÖÇKB'nin geleneksel kültürü turizm öncesi; otlamaya dayalı hayvancılık ve kuru tarım yanında zeytincilik, keçiboynuzu, palamut toplayıcılığı, küçük çaplı sebze, meyve yetiştiriciliği ve *kireç yakma*, *kömürçülük* gibi faaliyetler üzerine şekillenmiştir. Böylece kendi kendine yeterli bir hayat tarzı oluşmuştur. Hanenin un, yem ihtiyacını karşılamak üzere arpa, buğday, burçak tarımı yapılmıştır. Bölgenin ekolojik koşulları ve arazi varlığının azlığı, insanı bulunan her boşluğa çapa ile de olsa ekin ekmeğe zorlamıştır.⁴ Keçiboynuzu, palamut toplayıcılığı, *kireç yakma* ve *kömürçülük* gibi işler de para kazanmak için yapılmıştır.

Görsel 2-3. Kömür yakma

Eskiden Kaş ve Üçağız merkezlerinde Rumlar, Meis Adası'nda ve Kale Mahallesi'nde Türkler yaşamış. Türklerin geçmişte denizle bir yerden bir yere gitmek dışında pek bir ilişkisi yokmuş. Onlar çobanlık yapar, *karakeçi* beslerlermiş. “Çobanlık tarımın seçeneğidir; ancak neredeyse hiçbir zaman ondan bağımsız olmamıştır” (Bates, 2009: 231). Kaş-Kekova bölgesinde de çobanlık; kuru tarım, zeytin yetiştiriciliği; keçiboynuzu, palamut, adaçayı toplayıcılığı; çeşitli otların yağının çıkarılması, kömür ve kireç yapımı ve arıcılık gibi işler ile birlikte yapılmıştır. Günümüzde bu faaliyetlerden *kireç yakımı* kalmamıştır. *Kömürcülük* de neredeyse yok olmak üzeredir. Arıcılık eskisine kıyasla azalmış durumdadır. Zeytincilik ve hayvancılık ise gittikçe azalmakta, kendi ihtiyaçlarını gidermek için bile yapılmaz olmaktadır.

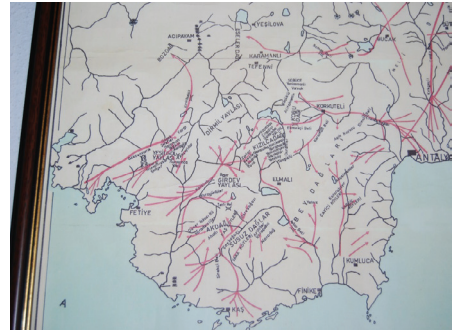
Sahilin ekolojik koşullarının çetinliği bölge insanını ister istemez yılın kurak zamanlarında yiyeceğini elde edeceği daha elverişli yerlere göç etmeye zorlamıştır. Böylece halk, sıcakların artması ile yükseklere çıkmış; sürüsünü otlatıp peynirini yapmış, sulu arazide sebzesini yetiştirmiş, kışlık yiyeceğini temin ettikten sonra kışın sahile inmiştir. Görüldüğü üzere Kaş-Kekova ÖÇKB'nde “geçim” yani hayatın sürdürülebilirliği; ancak keçi besiciliği ve ekip biçme faaliyetlerinin birlikteliği ile sağlanabildiğinden, ister istemez sahil ve yaylayı içeren hareketli bir yaşamı gerektirmiştir. Bu nedenle Kaş-Kekova ÖÇKB'ndeki kendi kendine yeterli yaşamın sırrı “iki yerliliktedir” demek mümkündür. Bu hareketli yaşamın sonucu olarak bölgedeki köyler hep *yaylalı/sahillidir*. Bunun tek istisnası Dereköy'dür; çünkü onlar sebze ve meyvelerini kendileri yetiştirebilmiş, hatta Kaş'a gelip satmışlardır. Kaş ilçesinin bütün sebze, meyve ihtiyacı çoğunlukla Dereköy olmak üzere Pınarbaşı ve Çukurbağ köylerinden karşılanmıştır.

Kaş-Kekova ÖÇKB'nin tarımı kısıtlayan etmenlerinden biri de su sıkıntısıdır. Bölgenin su kaynakları yetersizdir. Sulama suyu sıkıntısı sadece geleneksel veya sondaj kuyularıyla, göletlerle (Bk. Görsel 26-28) giderilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle Kaş-Kekova ÖÇKB'nde seralar hariç sulu tarım ve dolayısıyla sebze-meyve üretimi neredeyse yoktur, yapılanlar da geçimlidir (Görsel 6). Sahilde yapılan sebze tarımı içinde

baklanın özel bir yeri vardır çünkü bu kurak bölgede yetişen nadir sebzelerden biridir. Yapılan görüşmelerde Kaş'ın özel bir baklasının olduğu dile getirilmiştir.

Görsel 4. Geçimlik sebze bahçesi

Görsel 5 ve 6. Gömbe yaylası ve yaylaya göç yolları

Bölgenin diğer bütün sebze ve meyvesi Gömbe yaylasında yetiştirilmiştir. Gömbe yaylası, Antalya'nın ve Batı Toroslar'ın Kızlar Sivrisi'nden sonraki en yüksek dağı olan Akdağ'ın (3014 m) eteklerinde kurulmuştur. Yerleşim merkezinin rakımı 1200-2000 arasındadır. Kaş'ın Dereköy hariç bütün köyleri Gömbe yaylasına çıkmaktadır. (Bk. Görsel 8). Gömbe'de her köyün kendi yerleşkesi vardır ve genelde Sahil Barak-Yayla Barak, Sahil Bayındır-Yayla Bayındır, Sahil Belenli-Yayla Belenli şeklinde sahildeki ile aynı adla anılmaktadır. Gömbe eskiden de merkezi bir yere sahipmiş, pazar-panayı buraya kurulur, "Cuma kılmaya" buraya gelinir, merkezindeki çayırlığında güreş yapılırmış. Gömbe bugün yerli halk tarafından *yazlık yeri* diye tanımlanmaktadır çünkü sahil kesimi yazın çok sıcak olmaktadır.

Görsel 7-8. *Boncuk fasulye* ve kebab yapılarak tüketilen yerli patlıcan

Yaylaya toplu gidilmez ama “on gün içinde herkes kalkar” deniyor. Yaylaya genelde 20 Mayıs’ta çıkılır ama mayısın onundan önce göçülmez. Sahil Barak’tan yaylaya gidiş üç gün sürer. Yaylaya göç edilirken köyde “soluklu bir şey kalmaz”, bütün canlılar götürülür. 20 Ekim’de de inilmeye başlanır, kasımda inilmiş olur. Bunun işaretleri; “servi ağacı yaprağını dökünce”, “ay şu dağı aştı mı sahile inilir” ya da “songüzün bir göç çiçeği çıkar, pembe çiçek açar, dibi soğanlı olur, güz çiçeği derler ama aslı göç çiçeğidir, bu açınca göçülür.” şeklinde ifade edilmiştir.

Yaylada peynir yapılır. Peynir yapımı haziranın on beşine doğru başlar, ağustosun on beşine doğru biter. Gömbe’de ekin yanında su olduğu için fasulye, nohut gibi sebzeler ile kavun, karpuz ve diğer meyveler yetiştirilir. Gömbe’de *tavşan başı* denen bir yaz elması yetiştirmiş. Yaylada yaklaşık 50 yıldır elmacılık yapılmaktadır. Yayla Çukurbağ’ın fasulyesi ünlüdür. Fasulyenin *boncuk fasulye* (Görsel 9) ve *ak fasulye* gibi türleri vardır. Bunun yanında yaylada mangal ve kebab geleneği vardır (Görsel 10).

Yaylada her zaman kar olur, “eskisi yenisine karışır” denmektedir. Yayladan getirilen kara pekmez, bal karıştırılarak yenir. Buna *kar şerbeti* (Görsel 11) denir. Buradan yola çıkarak olsa gerek, günümüzde Gömbe’nin dondurmacılardaki makinelerde şeker, tarçın karıştırılarak *karlama* (Görsel 12) yapılmaktadır.

Görsel 9 ve 10. *Kar şerbeti* ve dondurma ile birlikte sunulan *karlama*

Gömbe yaylasında Uçansu adı verilen bir şelale bulunmaktadır. Şelalenin yaz döneminde altı ay Gömbe tarafına, kış döneminde altı ay da Fethiye tarafına aktığı söylenmiştir. Gömbe ve çevresinde yaşayan halk bunu “yararı buraya, zararı oraya” şeklinde ifade etmekte ve bu durumun türbesi Elmalı'nın Tekke köyünde bulunan Abdal Musa adındaki ermişin kerameti olduğuna inanılmaktadır.

Eskiden herkesin keçisi varmış. Bölge sıcak olduğu için koyun değil keçi beslendiği söylenmiştir. Sığır sonradan gelmiştir. Malcılık otlatılacak yer ve insan olmadığı için hızla yok olmaktadır (Bk. Optimar Danışmanlık, 2010: 25 ve 27). Çobanlık bağlayıcılığı nedeniyle seraya göre daha zor bulunmaktadır. Hayvan gübresi seralarda kullanılmaktadır.

Meyvesi toplanan ağaçlar

Keçiboynuzuna bölgede *buynuz* denir ve daha çok sahil köylerinde yetiştirilir. Eskiden keçiboynuzu satışı önemli gelir kaynaklarından biri imiş. Bir kaynak kişi dedesinin 200 dönümlük araziden 2-3 kamyon, yaklaşık 50 ton keçiboynuzu sattığını belirtmiştir. *Buynuz* aşılır, böylece akıllısı olur. Buna *kerti* denir. Akılsızına ve meyvesi olmayana *keşir* denir, sahilde olur, arı bundan polen yapar. Keçiboynuzundan günümüzde pekmez yapılmaktadır. Kapaklı'da bir kişi 1,5 ton pekmez sattığını söylemiştir. *Buynuz* toplandıktan sonra ne kadar beklerse, pekmezi de o kadar tatlı olurmuş.

Görsel 11. Keçiboynuzu ve pekmezi

Bölgede eskiden hemen herkes yiyeceği zeytin ve zeytinyağını kendisi yaparmış. “Kalkan-Kekova arasının zeytini lezzetli olur, çünkü taşa yetişir” diyor. Bademe *payam* denir. Çukurbağ'da eskiden badem çok olurmuş. Boğazcık köyünden bir kaynak kişi “Sadece bir kamyon biz sarardık” demiştir.

Yerel mutfağın karakteristikleri

Bölgenin göçer hayvancı yaşam şeklinin bir çıktısı olarak geleneksel olarak tüketilen ekmeği yufkadır. Eskiden ekmeğin kendi ürettikleri buğdayın, su değirmeninde öğütülmesi ile elde edilen undan yapılmış. Yufka yapılırken *katmer* de yapılmış. *Katmerin* otlu, soğanlı, çökelekli, yağlı, tahinli gibi çeşitleri vardır. Bazlamanın yöredeki adı

çörek'tir ve yöreye özgü bir pişirme şekli vardır. Buna göre önce sacın üstünde pişirilir; sonra kömür üzerine konan özel bir gereç üstünde kızartılır.

Görsel 12. Yufka yapımı

Görsel 13-14. Otlar

Kaş bölgesinin en yaygın yemekleri; fasulye, bulgur pilavı ve ayrandır. Bölgede et ihtiyacı için daha çok koyun-keçi kesilir. Düğünlerde ise tavuklu pirinç çorbası, et ya da nohutlu et, pilav, sarma, keşkek yapılır. Yaylanın fasulyesi meşhur olduğundan düğün yemeklerinde de fasulye, nohut yer alır.

Bakla sahil bölgesinin kurak ekolojik koşullarında bulunabilen nadir sebzelerden biri olarak çok tüketilir. Bu nedenle de Kaş ve Kalkan *baklacı* olarak bilinir. Kaşlıların çok bakla yemesiyle ilgili olarak “Kaş'ın bakla delisi” diye bir söz vardır çünkü bakla kart iken, yoğurtsuz ve çok yenirse zehirlermiş. Baklanın yemeği yapılır, yoğurtla yenir. Baklanın kartlaşmışına *dızlamalık* denir. Bunun için bakla kabuğu ile haşlanır ve üzeri tuzlanarak yenir.

Bölgede doğada kendiliğinden yetişen otların da mutfakta önemli bir yeri vardır. Kaş merkez ve yakın köylerinde baharda *sarı ot*, *ilebada*, *körmen*, ısırgan, ebegümeçi, *kurşek*, *gelincik*, *deniz otu*, *acıbicik/ecibicik*, *kerdime* gibi otlar toplanır. Otlar haşlanır, ekşili, sarımsaklı mezesi yapılır ya da az bulgurlu yemeği yapılır. Gelincik ve deniz otunun salatası ve turşusu olur. *Kurşek*, ısırgan, *gelincik*, *acıbicik*, *körmen* katmere, böreğe katılır.

Görsel 15. Balık yemeği

Görsel 16-17. *Hayır* dağıtılması

Bölgede balık geleneksel olarak kızartma ya da sulu yemek yapılarak yenir. Bunları restoranlar da yapmaktadır. Balığın yemeğine *yahni* denir. *Yahni* soğan, domates, sarımsak gibi sebzelerle sulu olarak pişirilir. O nedenle de balık yahnisi daha çok soğuk algınlığı olunca yapılmış.

Görsel 18-19-20. Kekik yetiştirme, yağ teşkilatı ve pazarda satışı

Misafire *buynuz dömeci* ikram edilir. *Dömeç* yemeğin üstüne yenir. Kapaklı'da verilen bilgiye göre *dömeç* yapmak için; fazlaca *buynuz* ile az miktarda çitlembik ayrı ayrı dövülür, sonra karıştırılır. Karışım aynen çiğ köfte gibi birbirine yapıştığından parçalar halinde sunulur. Buna bazıları patlamış mısır da ekler.

Sahil çok nemli olduğundan kış hazırlıkları da yaylada yapılmış. Bugün seralar nedeniyle sebze kurutmaya ihtiyaç kalmadığı söylenmektedir. Nardan ve erikten *kara ekşi* yapılır, salatalara konurmuş. Nardan olana *nardek*, erikten olana *ekşi* denir.

Kaş ve Kekova'da kandil gecelerinde; ölenin ardından belirli günlerde; "cuma akşamı" gibi özel gecelerde üzeri yağlanmış çörek, bişi⁴, un helvası, aşure, bisküvi gibi yiyecekleri *hayır* olarak dağıtma geleneği vardır. Turistik bir bölge olmasına rağmen bu uygulama, yerli-yabancı bütün turistlere de *hayır* dağıtılarak sürdürülmektedir. (Bk. Görsel 20-21)

Halk hekimliği uygulamaları

Bölgede adaçayı, kekik başta olmak üzere bazı bitkilerin yağı halk hekimliği ve baytarlığı uygulamalarında sıkça kullanılmaktadır. Adaçayının yağına bölgede *elma/çalba yağı* denir. Bu amaçla Çevreli Köyü'nde dört-beş kişi yağ çıkarmaktadır. Biyoçeşitlilik Raporu (2010: 74) bölgede aşırı otlama ve toplama nedeniyle adaçayı (*Salvia fruticosa*)

ve İzmirkekiği (*Origanum onites*) gibi türlerin zarar gördüğü tespitinde bulunmakta ancak adaçayı ve kekik yetiştirilmeye başlanmıştır.

Halk hekimliği uygulamalarından bir kaçı şöyledir:

- Soğuk algınlığına şekere bir damla çalba yağı damlatılır, yenir ya da vücuda sürülür. Çocuğun karın ağrısına çalba yağı sürülür.
- Üşütmeye; adaçayı, kekik, *karacaot* (çörekotu) kaynatılır, içilir.
- Diş ağrısına da *bi hapaz* (bir avuç) kekik çiğnenir, yutulur.
- Birinin ateşi yükseldiğinde “denize bi atla da gel” denir.
- Akrep sokmasına karşı insana da *katran* (Toros sediri-*Cedrus libani*) yağı içirilir.
- Mide ağrısı için, bal peteğinin üstündeki *mühür* tereyağı ile karıştırılır ve yenir.
- Zehirlenildiğinde ayrına⁵ toprak katılır, içilir. Kusturur, iyileştirir.
- Kol çıkığına *sarpa* denen balık sarılır, ertesi gün *olçuma* (çıkıkçı) gidilir.

Suyun temini: Kuyu ve göl

Eskiden içme suyu dahil evdeki kullanım, hayvan ve tarım sulama için gereken suyun tamamı kuyular ve göllerden karşılanırmış. Bölgede sarnıçlara “kuyu” adı verilmektedir.

Ev için gereken su ihtiyacını karşılamak üzere *yer kuyusu* (Görsel 25) yapılmış. Bu nedenle çeşme yaptırır gibi hayır olarak *yer kuyusu* yaptırırlarmış. Bu kuyuların günümüzde ne yazık ki ustası kalmamıştır. Kuyuların çemberli olup dışı pembemsi bir harç ile sıvanan, üstü *yummalı* olanları Likyalılardan kalmadır (Bk. Görsel 26). Kuyular kenarlarındaki deliklerden yağmur suyunu içeri alır, biriktirmiştir. Bu nedenle kuyuların suyu hiç bitmezmiş. Kuyu suyu ile her türlü ihtiyaç giderilir. Toprağın suyu temizlediğine inanıldığından “topraklı su için hasta olmazmış” deniyor. Öte yandan kuyuya yağmur suları ile birlikte etraftaki keçi pisliklerinin de girdiği ve suyun *samralandı*ğı da anlatılmaktadır. Kuyunun yanındaki oyuk taşlara *kaklık* (Bk. Görsel 25) denir. Hayvanlar bunlarla sulanır.

Açık havuzlara ise *göl* (Bkz. Görsel 27) denir. *Göl*’ler imece ile köylü tarafından yapılır. *Göl*’ün bir tarafı havuzun içine doğru eğimlidir ve zemini kaymayı önleyecek şekilde tırtıklıdır. Bu sayede davar ve sığır suyunu bu havuzlardan içebilir. “Her toprakta su durmaz” deniyor, Çevreli’nin toprağının buna uygun olduğu, o nedenle Çevreli’de *göller* olduğu söylenmektedir.

Üçağz’ın geleneksel mimari tarzı olan taş evlerin duvar yapılarında, su ihtiyacını gidermek için yağmur sularını toplayan bir sistemi varmış. Buna *gizli çatı* denirmiş. Evin bütün içme, kullanma dahil su ihtiyacı buradan karşılanırmış. Üçağz’ın Kale mahallesindeki tescilli olmaları nedeniyle bozulmayan geleneksel yapılarda bu sarnıçları görmek mümkündür.

Görsel 21 ve 22. Kuyu Çeşitleri: *Yer kuyusu* ve Likyalılardan kalma kuyu

Kullanılan eşyanın üretimi: El sanatları

Gömbe yaylasında söğüt ağacı çokmuş, sepetçilikle uğraşan Çingene aileler yaylaya gelip çadır kurar, sepet örer ve satarlarmış. Eskiden Elmalı Ovası gölmüş ve etrafı kamışlıkmış. Burada da hasır dokunur, Gömbe pazarında satılmış. Bugün Sütleğen köyünde ağaç işleri ile uğraşanlar bulunmaktadır. Ağaç eşya yapımında ceviz ve *katran* ağaçları kullanılmış çünkü *katrana* güve ve kurt girmez, kerestesi çok dayanıklı olurmuş, aynı zamanda içindeki çamaşıra da koku verirmiş.

Boğazcık köyünde keçi beslemenin bir getirisi olarak kilim dokumacılığı vardır ancak hayvancılığın düşüşüne bağlı olarak kilim dokumacılığı da oldukça azalmıştır. Kilim yer yaygısı ve seccade olarak kullanılır. Bunların yanında eskiden yaylaya gidilirken deveye yüklenen eşyanın üstüne kilim atılmış. Bir de eskiden cenaze kilime sarılmış.

Değerlendirme ve sonuç

Buraya kadar ana hatları ile serimlenen alan çalışması verileri göstermiştir ki; sahil kesiminde yer alan Kaş-Kekova ÖÇKB'nde insan, hayatını devam ettirebilmek için ekolojik olarak farklı özellikler gösteren yayla bölgesini de içerecek şekilde “sahilli/yaylalı” olmak üzere “iki yerli” bir yaşam biçimi oluşturmuştur. Bu şekilde her iki bölgenin olanakları bir araya getirilerek bunların birbirini tamamlayan bir bütünü oluşturması sağlanmış ve hayat sürdürülebilir kılınmıştır.

Kaş-Kekova ÖÇKB'ndeki bu “iki yerli” uyarlanım, göçer hayvancı Türklere özgü bir strateji olsa gerektir. Nitekim bölgede görüşme yapılan ve kendilerini Yörük diye tanımlayan kişiler; Kaş ve Kekova merkezlerinde Rumların yaşadığını, dedelerinin ise adalarda bile keçi beslediklerini belirtmişlerdir. Balık yeme alışkanlığı ve balıkçılık da bu sebeple ikincil kalmış olabilir.

Bu sahilli/yaylalı yaşam biçiminin genel niteliklerine bakıldığında; temelinde hanenin ihtiyacı olan etin ve sütün temini için keçi beslenmesi, zeytin ve zeytinyağı ya-

pımı, bakla, fasulye gibi sebze ile tahıl tarımı yer almaktadır. Kaş-Kekova ÖÇKB'nin yer aldığı sahilde; yazları sıcak ve kurak geçen tipik Akdeniz ikliminin hüküm sürmesi, arazi varlığının kıt olması, var olanın da sulanabilme olanağının olmayışı gibi sebeplerle hanenin tüketimi için gereken bitkisel üretim yaylada yapılabilmektedir. Böylece yaylacılık bu yaşam biçiminin önemli bir çıktısı ve vazgeçilmez bir parçası olagelmıştır. Bir başka deyişle yaylanın sunduğu olanakların da kullanımı ile temel ihtiyaçlar giderilebilmiş ve ancak bu şekilde yaşamın sürdürülebilirliği sağlanmıştır.

Geçimi sağlamak amacıyla yapılan tarımsal faaliyetler ile kültürü meydana getiren diğer pek çok pratik, doğanın yıllarca gözlemlenmesi ve deneyimlenmesi sonucu oluşan halk bilgisini içermektedir. Bu insanın doğal çevresine kültürü ile uyarlanmasının bir göstergesidir. Göçer hayvancılığın bir ürünü olan kilimin, aynı zamanda tabutun üstüne örtülerek ölü gömme pratikleri içinde de yer alması gibi bazı pratiklerse, kültürün doğrudan doğal çevre ile ilişkisini açıkça göstermese de kültürün bütünselliği gereği her bir pratiğin doğa ile ilişkili diğer pratiklere nasıl bağlı olduğunu göstermektedir.

İnsanın bölgenin ekolojik koşullarına kültürü ile uyarlanmasının göstergelerinden biri de kuyu, sarnıç gibi su temin yöntemleridir ve bunun Likyalılardan beri aynı şekilde kullanımı sürdürülebilirliğinin de kanıtı niteliğindedir. Buradaki kültürel süreklilikten aynı zamanda çevrenin de kültürü nasıl şekillendirdiği görülebilmektedir. Öte yandan bugün seracılıkla yer altı suyunu çeken sondaj kuyularının artması nedeniyle bölgenin nem dengesi bozulmakta, kuraklık gittikçe artmakta, hayatın sürdürülebilirliği riske girmektedir.

Kaş-Kekova ÖÇKB'ndeki insanın yaşam biçimi korunan alanla ilişkisi açısından değerlendirildiğinde; bu yaşam biçimi tehditlerin ana etkeni değildir. Hatırlanacak olursa yerli halkın ve geleneksel kültürün denizle oldukça zayıf bir ilişkisi vardır. Kirlilik, aşırı ve yasa dışı avlanma, doğal yaşam alanlarının kaybı turizmle birlikte yoğunlaşan nüfusla ortaya çıkmış sorunlardır. Bu nedenle de geleneksel kültürün ya da yaşam biçiminin olumsuz etkisi bir yana, devam ettirilmesi halinde korunan alanda sorunlara neden olan turizm faaliyetinden doğan insan baskısını azaltma potansiyeli dahi vardır.

Buna karşın ülke genelinde yaşanmakta olan serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde tarımın girdiği çıkmaz yüzünden geleneksel geçim örüntüleri ve yaşam biçimleri de değişmeye başlamıştır. Piyasa ekonomisinde, pazara çıkmayan ya da oradan alınmayan ve yerli halkın doğrudan kendi ihtiyacını gidermek için yaptığı üretim fiyatlandırılmadığı; fiyatlandırılrsa bile gerçek değeri bilinmediği için bölge insanı da kendi kendine yeterliliğini terk ederek ya bulunduğu yerde alternatif geçim yolları arayışına girişmiş ya da göç etmiştir. Bölgenin tarım açısından şanslı köyü olan Kasaba bile göç vermiştir. Oysa Kasaba'da “Önceden dört keçi yapıyorduk, onla bile geçiniyorduk” denmiştir. İşte turizm ve seracılık böyle ortaya çıkmış ve günümüzde bölgenin temel geçim faaliyeti haline gelmiştir. 1931 doğumlu kaynak kişi “seracılıkla herkesin bir işi oldu” demiştir.

Eskiden “geçim” amacıyla yapılan bu faaliyetler bütünü, bir yaşam biçimi olan kültürü oluşturuyorken, bugünkü uzmanlaşma ile birlikte tarımsal faaliyetler “iş” haline gelmiştir. Böylece piyasa için yapılan elmacılık ve seracılık faaliyetleri hakkında; “kişinin yaylada elma bahçesi, sahilde de serası varsa, durumunun iyi olacağı” söylenmektedir.

Seracılık da tıpkı turizm gibi 1980 sonrası uygulamaya konan neoliberal politikaların sonucunda ortaya çıktığından bu dönemde yaşanan tarımdaki piyasalaşma nedeniyle köylerde ancak seracılık gibi ayrıcalıklı ürünlerde faaliyet gösterme şansına sahip olanlar kalmıştır. Seracılık yoğun girdi kullanımına dayalı bir endüstriyel üretim biçimidir ve bu yolla tarım gittikçe biyolojik temellerinden, insan da doğadan kopmaktadır. Marx’ın “metabolik yarılma” kavramı ile açıkladığı bu süreç genel olarak kapitalist büyüme, tarımın sanayileşmesi ve şehirleşmeyle doğrudan ilişkilidir (Keyder ve Yenal, 2013: 22). Bunun toplumsal, ekonomik olduğu kadar son derece önemli ekolojik ve kültürel sonuçları da vardır. Bu şekilde yerel/geleneksel kültürler ile doğal çevre tahrip edilmektedir. Örneğin seracılıkla piyasa ilişkilerinin köylere kadar genişlemesi sonucu köylüler artık kendi ürettiklerini tüketmeyip, serada yetiştirdiğini satın ekmeğini satın alan tüketicilere dönüşmeye başlamıştır. Bununla birlikte seralarda yoğun kimyasal ve yer altı suyu kullanılmakta bu da toprak ve suyun kirlenmesine yol açmaktadır. Bir de bölgenin sera yapmaya elverişli olmayan coğrafi yapısı nedeniyle sera yapımı bitki örtüsü ve arazinin de bozunumuna neden olmaktadır. Böylece geçimlik üretimin terk edilmesiyle bölgenin ekolojik koşullarında hangi tür ürünün nasıl yetiştirileceğine ilişkin bilgi ve kültür yok olurken, yerine gelen seracılıkla doğal çevre de zarar görmektedir. Bunun sonucunda korunan alandaki çevresel sorunlar sadece denizle sınırlı kalmamakta, karaya da yayılmaktadır. Bölgede yapılan çalışmalar (bk. AKS Planlama Mühendislik, 2010: 28) turizmle birlikte gelen seracılığın ve yapılaşmanın doğal çevre açısından olumsuzluklarına dikkat çekmektedir.

Turizmle birlikte bölgenin çekiciliğinin artmasından sonra arazi satışları başlamıştır. Tabi bu da yapılaşma sorununu beraberinde getirmekte ancak bunda da yine yerli halkın sahildeki kıraç arazileri satın, başka yerlerden tarım arazisi almayı tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin Bayındır’daki köylüye, “burdan bir dönüm satsan, Gömbe’de 3 dönüm, Kınık’dan da sera alabilirsin” şeklinde bir hesapla satacağı kıraç araziyle tarım yapabileceği daha iyi bir yer almak mantıklı gelmektedir. Bir kişi 4 dönüm yer satmış, devletten 40 dönüm 2-B arazisi almıştır. Görüldüğü üzere alternatif geçim yolları arayışında Çevreli, Kapaklı, Bayındır gibi köylerin sahile çok yakın olmalarına rağmen “kültürel olarak bilineni” yani tarımı devam ettirmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Üçağız’da turizmden kazanılan paranın Çevreli’de sera işine yatırılmasını da aynı nedene dayandırmak mümkündür. “Tarımı kuvvetli olan yerde turizm zayıf” sözü de bu durumu desteklemektedir.

Geleneksel geçim faaliyetlerindeki değişime geleneksel kültürün diğer alanlarındaki değişim eşlik etmiştir. Eskiden hemen her evde kendi ihtiyacı olan süt için keçi, inek

beslenirken bugün bölgedeki hayvan varlığı oldukça azalmış ve süt ürünleri satın alınır olmuştur. Keçi beslemek, otlatmaya dayalı bir hayvancılık türü olduğundan öncelikle otlatılacak alanların zeytinlik haline getirilmesi, sonra “devletin ormanı çevirmesi” nedeniyle terk edilmiştir. Böyle olunca kebabçıları ile ünlü Gömbe’deki kasaplar bile artık Korkuteli ve hatta Çanakale’den mal getirir olmuştur. Ayrıca gençlerin istememesi nedeniyle çoban da bulunamadığı söylenmektedir.

Aynı şekilde köylü kendi ihtiyacı olan sebzeği üretmekten ve kış hazırlıklarını yapmaktan da vazgeçmektedir. Örneğin Kapaklı’da köyün ancak 1/3’ünün kendi zeytin ve zeytinyağını yaptığı söylenmiştir. Bugün halkın büyük bir bölümü turizm ve seradan para kazanmakta, bu işler de insanı tam zamanlı olarak meşgul ettiğinden ne yaylaya gitmeye ne de başka bir işle uğraşmaya zaman bırakmamaktadır. Böyle olunca bazı ihtiyaçlar parayla giderilme yoluna gidilmektedir. Buradan seracılık ve turizm gibi uzmanlaşmaların, geleneksel kültürel pratiklerin terk edilmesine neden olduğu sonucuna varmak mümkün görünmektedir. Örneğin *nardek*, *ekşi* ile *dömeç* gibi doğal, lezzetli ve ekonomik yiyecekler terk edilmiş olan kültürel unsurlardandır. Oysa *nardek*, *ekşi* ile yapılan yiyecek/içecekler, yöresel otlarla yapılan katmer, keçi peyniri, zeytin, *dömeç* hem kendi geçimlerini yani sürdürülebilirliklerini sağlarken hem de yerel ve geleneksel kültür meraklısı turist için de çekici olabilecek ürünlerdir. Nitekim Kaş-Kekova’daki turizm faaliyeti; ilk başlarda turisti misafir olarak gören, evinde ağırlayan, yediğinden yediren ve böylece kendi geleneksel pratiklerini çok fazla değiştirmeden yapılan bir anlayışla sürdürülmüştür. *Hayır* geleneğinin Kaş ve Kekova gibi turizmin merkezi niteliğindeki yerlerde, yerli yabancı herkes içerecek şekilde devam ettirilmesi bu açıdan dikkat çekici bir örnektir.

Kaş-Kekova bölgesi, doğa, sadelik ve kültür meraklısı turistin geldiği bir destinasyondur. Bu özelliklere bölgenin geleneksel kültürü katkı sağlamıştır çünkü bölge insanı geleneksel yaşam biçimini sürdürürken turizmle uğraşmaya başlamış, bu ikisini birbirini desteleyecek şekilde devam ettirmiştir. Geleneksel yaşam biçimini sürdürdüğü için turizm üzerinde baskı azalmış, bu geleneksel kültür de alternatif turizm arayışçıları için çekici olmuştur. Diğer taraftan bölgedeki turizm faaliyeti kitle turizmindeki gibi bir yoğunlaşmaya imkan vermediğinden halk yaşamını geleneksel kültürün desteği ile sürdürmüş, böylece kültür de korunmuştur. Burada kültür, turizm için sadece yöresel yemek ve turistik hediyelik eşyadan oluşan turistik ürün olmamıştır ancak Kaş-Kekova ÖÇKB’nde geçimlik üretim ve geleneksel yaşam biçimi terk edildikçe yerine ikame eden seracılık ve turizm faaliyetleri nedeniyle doğal çevre üzerindeki baskı artmakta, aynı zamanda da bölgenin doğal ve kültürel özellikleri nedeniyle kazandığı turistik çekiciliği de zarar görmektedir.

Bununla birlikte çalışma alanındaki köylerde seracılık yapmayan önemli bir köylü nüfus da bulunmakta ve bu insanlar hayatlarını geleneksel kültürleri yoluyla sürdürmektedirler. Buralarda geleneksel kültürün aktarım zinciri henüz tam anlamıyla kopmuş

değildir. Bilindiği gibi insanlar kente göç ettiğinde de olası kriz durumlarına karşın bir ayağını hep köyde tutmaktadır. Nitekim 2007 yılında ilk defa -köyün daha yaşanılır bulunması nedeniyle- kentten köye geri dönüş yaşanmıştır (Keyder ve Yenal, 2013: 210). Bu da, burada savunulan geleneksel kültürün sürdürülebilirliği fikri için bir kanıt oluşturmaktadır.

Aksi halde köylerde bu yaşam biçiminden uzaklaştıkça, köyde yaşamın sürdürülebilirliği tehlikeye girecek, paraya olan ihtiyaç ve bunun sonucu olarak da turizm baskısı artacaktır. Geleneksel kültürün devam etmesi halinde ise yöre insanının para kazanmak amacıyla turizme yönelmesi ve ÖÇKB'ne baskı oluşturması engellenmiş olacaktır. Ayrıca Kaş-Kekova ÖÇKB'ni tercih eden turist için bölgenin kendine özgü yaşam biçimi yani kültürü çekici gelecek; bu kültürel tutum ve davranışlarla ağırlanmayı, yöresel yiyeceklerle beslenmeyi tercih edecektir. Bu nedenle Kaş-Kekova ÖÇKB'nde hayatı sürdürülebilir kılmak için öncelikle o bölgedeki geleneksel kültürün yukarıda detaylarıyla verilen; geçim faaliyetleri, mutfağı, halk hekimliği ve baytarlığı, suyun temini, el sanatları gibi unsurlarından oluşan bütünüdürün sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

Notlar

- 1 Özel Çevre Koruma Bölgesi bir koruma statüsüdür ve Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması (Barcelona) Sözleşmesi gereği, dünya ölçeğinde ekolojik öneme sahip ancak çeşitli nedenlerle bozulma ve yok olma riskiyle karşı karşıya olan alanlara verilmektedir.
- 2 Gönüllü sadelik; “daha fazla mal ve hizmete ulaşma imkanına potansiyel olarak sahip olunmasına rağmen, (...) iktisadi değerler dünyasına asgari oranda dahil olmak kararı ve uygulaması.” (Dudu, 2011: 10-11)
- 3 Burada Antalya'nın muhtemelen çalışma alanına yakın köylerinden birinde geçen ve ilk gerçekçi köy romanı olarak değerlendirilen Nabizâde Nâzım'ın 1890'da yayımlanan Karabibik adlı eserini de hatırlamak gerekir. Romanda karın doyurma, çift, buğday ekimi etrafında örülü hayatın/geçimin zorluğu gözler önüne serilmiştir.
- 4 Bişi: Yağda kızartılmış mayalı hamur
- 5 Ayranın şifası hakkında bölgede şöyle bir kısa tespit edilmiştir: “Düşmanlar Türkleri nasıl alt ederiz diye düşünmüşler, zehirleyelim demişler. Gazlı çakmak çıkarmışlar, ölmemişler. Lastik ayakkabı çıkarmışlar ölmemişler. Sonra gübre-ilaç çıkarmışlar gene ölmemişler. Yav Türkler ekşi ayranı içip çıkıveriyorlar demişler.”

Kaynaklar

- AKS Planlama Mühendislik Ltd. Şti. (2010). *Kaş-Kekova özel çevre koruma bölgesi biyolojik çeşitliliğin tespiti projesi sonuç raporu*. Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı.
- Aydın, S. (2003). Yörükler. *Antropoloji sözlüğü* içinde (918-919). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Aydın, S. ve Özbudun, S. (2003). *Kültür: Antropoloji sözlüğü* içinde (521-528). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Atay, T. (2005). *Göl ve insan*. Ankara: Kalan.

- Başak, E. (2012). *Kaş-Kova deniz koruma alanı'nın yerel kalkınmanın sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerinin ekonomik değerlendirmesi*. Yayımlayan: Plan Bleu.
- Bates, D. G. (2009). *21. Yüzyılda kültürel antropoloji, İnsanın doğadaki yeri*. (S. Aydın, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Berkes, F. (1999). *Sacred ecology: Traditional ecological knowledge and resource management*. Pliladelphia: Taylor&Francis.
- Brosius, J.P. (1999). Analyses and interventions: Anthropological engagements with environmentalism. *Current Anthropology*. 40 (3): 277-310
- Dudu, D. (2011). Gönüllü Sadelik. *Üç Ekoloji*. Kış (9): 9-32
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (Eds) (2003). *Antropoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Ersoy, E. G. (2000). Tarafsız apolitik ekolojizmden, taraflı politik çevreciliğe: Yeni ekolojik antropoloji. *Folklor/Edebiyat*. 22 (2)/225-237
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Kahvecioğlu, A. (1973). *Kaş, ışık ve tabiat ülkesi*. Ankara: TİSA Matbaacılık.
- Karabaşa, S. (2018). *Ankara ili Nallıhan İlçesi Yenice köyünde kültür-çevre ilişkileri üzerine etnografik bir değerlendirme*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2013). *Bildiğimiz tarımın sonu, küresel iktidar ve köylülük*. İstanbul: İletişim.
- Kottak, C. P. (1999). *Antropoloji, insan çeşitliliğine bir bakış*. Ankara: Ütopya.
- Little, P. E. (1999). Environment and environmentalisms in anthropological research: Facing a new millenium *Annual Review of Anthropology*. 28: 253-84.
- Moran, E. (Ed.) (1990). *The actice*. Ann. Arbor: Univ. Mich. Press. *Ecosystem approach in anthropology: from concept to pr*
- Optimar Danışmanlık Tanıtım Araştırma ve Organizasyon A.Ş. (2010). *Kaş-Kekova özel çevre koruma bölgesi sosyo-ekonomik, tarihi ve kültürel değerlerin araştırılması final raporu*. Çevre ve Orman Bakanlığı/ Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı.
- www.wwf.ogr.tr